

گل صد برگ

«موسیقی ایران از دیدگاهی دیگر»

تألیف: جلال ذوالفنون

به کوشش: سروش قهرمانلو

نشر هستان

۱۳۸۵

ذوالفنون، جلال، ۱۳۱۶-

گل صد برگ: (موسیقی ایران از دیدگاهی دیگر) / تألیف: جلال ذوالفنون، به
کوشش سروش قهرمانلو. -- تهران: نشر هستان، ۱۳۸۴.
۲۴۳ ص.: مصور.

ISBN:964-6965-82-2

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیا.

۱. موسیقی -- ایران -- تاریخ و نقد. ۲. موسیقی ایرانی -- تاریخ و نقد. ۳.
موسیقی -- فلسفه و زیبایی شناسی. ۴. عرفان و موسیقی. ۵. ذوالفنون، جلال،
۱۳۱۶. -- سرگذشتنامه. الف. قهرمانلو، سروش، گردآورنده. ب. عنوان. ج.
عنوان: موسیقی ایران از دیدگاهی دیگر.

۷۸۹/۰۹

۸ گن ۳۹/۴۴ ML

کتابخانه ملی ایران

۸۴-۱۵۶،۳ م

نشر هستان تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین بعد از تقاطع روانمهر پلاک ۹۷/۱ تلفن: ۳-۶۶۴۸۱۱۵۲-۳ تلفکس: ۶۶۴۱۲۹۰۶

گل صد برگ

جلال ذوالفنون

به کوشش: سروش قهرمانلو

چاپ اول: ۱۳۸۵

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

طراح جلد: آرش زنگنه

لیتوگرافی: چاووش

چاپ: افرنک

صحافی: روشنگ

قیمت: ۴۲۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۶۹۶۵-۸۲-۲ ISBN:964-6965-82-2

تمام حقوق برای نشر هستان محفوظ است.

فهرست مطالب

۷		بیوگرافی هنری مؤلف
۱۵		پیشگفتار
		بخش اول
۲۹		۱. کودکی
۳۱		۲. دبستان
۳۴		۳. هنرستان
۵۴		۴. دوره عالی هنرستان
۵۶		۵. دانشگاه موسیقی
۵۹		۶. شمع در مسیر زندگی
۶۳		۷. همکاری با مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران
۷۳		۸. سفر به ترکیه
۷۷		۹. تجدید میثاق با وطن
		بخش دوم
۸۷		۱۰. تبادل احساس و اندیشه

۹۵	۱۱. گفتار اول: در توصیف هنر
۱۰۳	۱۲. گفتار دوم: آگاهی و شناخت
۱۲۳	۱۳. گفتار سوم: خلوص و خسران آدمی
۱۳۱	۱۴. گفتار چهارم: خلاقیت
۱۳۵	۱۵. گفتار پنجم: علوم غریبه و متافیزیک
۱۴۱	۱۶. گفتار ششم: پایگاه موسیقی ایران
۱۵۹	۱۷. گفتار هفتم: ردیف موسیقی ایران و تقسیم‌بندی آن
۲۰۹	۱۸. تعزیه یا مرئی آوازخوان (موسی معروفی)
۲۱۵	۱۹. تعزیه ضامن موسیقی ما (ابوالحسن صبا)
۲۲۱	۲۰. موجی خروشان، چشمه‌ای جوشان (جلال ذوالفنون)
۲۲۹	۲۱. به یاد پیر سه‌تار ساز ایران (جلال ذوالفنون)
۲۳۵	۲۲. ساز عرفانی ذوالفنون (دکتر امیر حسن یزدگردی)
۲۴۱	۲۳. حبیب ا... ذوالفنون (روح ا... خالقی)
۲۴۹	۲۴. ساختارشناسی موسیقی ایرانی (تثوری) (سروش قهرمانلو)
۳۲۷	۲۵. تصاویر

بیوگرافی هنری مؤلف

الف) مراحل فراگیری موسیقی

- ۱- آشنایی با نغمات موسیقی از سنین کودکی تحت تأثیر فضای هنری پدر و برادر بزرگ محمود.
- ۲- تحصیل موسیقی با روش آکادمیک از ده تا هجده سالگی در هنرستان موسیقی ملی آشنایی با تکنیک نوازندگی تار و سه تار - ویلون از ۱۳۳۰
- ۳- تحصیل موسیقی بمدت ۴ سال و آشنایی بیشتر با موسیقی کلاسیک ایران در دانشگاه تهران از ۱۳۴۶ تا ۱۳۵۰.
- ۴- تحصیل موسیقی و تحقیق در مقطع فوق لیسانس بمدت ۴ سال در مرکز «حفظ و اشاعه موسیقی ملی» وابسته به سازمان رادیو و تلویزیون.

ب) اساتید مستقیم یا غیرمستقیم

حبیب ذوالفنون (پدر) - محمود ذوالفنون (برادر) - روح اله خالقی - موسی معروفی -

جواد معروفی - حسین صبا - نورعلی برومند - دکتر مسعودیه - دکتر داریوش صفوت -
یوسف فروتن - سعید هرمزی - ابوالحسن صبا - ارسلان درگاهی - علیرضا مشایخی.

پ) فعالیت‌های هنری

- ۱- کنسرت موسیقی در انجمن فرهنگی ایران و شوروی تکنوازی تار ۱۳۳۷.
- ۲- فعالیت در سازمان رادیو و تلویزیون از ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۵.
- ۳- تدریس موسیقی در کانون‌های هنری و همین‌طور تدریس موسیقی از مقطع کودکستان تا دانشگاه از ۱۳۳۷ تا امروز.
- ۴- کنسرت‌های متعدد در ایران - ژاپن - کشورهای اروپایی - آمریکا - کانادا از ۱۳۳۷
- ۵- همکاری با موریس بژار در زمینه ترکیب موسیقی ایرانی با باله اروپایی.
- ۶- تحقیق روی موسیقی فولکلور ایران در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایرانی.
- ۷- شرکت در سمینار موسیقی در ژاپن بنا به دعوت سازمان هنری (A.T.P.A) به منظور معرفی موسیقی ایران به کشورهای خاور دور در سال ۱۳۵۵.
- ۸- همکاری با مؤسسه DELA MUNET (دولامونه) بروکسل به منظور معرفی موسیقی ایران به کشورهای اروپای غربی.
- ۹- همکاری با مؤسسه WORLD MUSIC INSTITUT به منظور اجرای کنسرت در نیویورک و معرفی موسیقی ایران به ملل دنیا در سال ۱۳۷۳.
- ۱۰- اجرای کنسرت در محل سازمان ملل در نیویورک به منظور معرفی موسیقی ایران به سایر ملل در سال ۱۳۷۳.
- ۱۱- اجرای کنسرت در انجمن‌های فرهنگی ایران آلمان - ایران ایتالیا در سال ۱۳۶۴.

ت) تألیف و تولید

- ۱- تهیه نوازهایی که سه تار در آنها نقش اصلی دارد مانند: گل صد برگ، آتش در نیستان،

شیدایی و دهها نوار که قسمتی از آنها به عهده ایشان بوده است.

۲- تهیه نوارهایی در زمینه آموزش سه تار.

۳- تهیه نوارهایی در زمینه تکنوازی سه تار تحت عناوین: پرواز، پرند، پیوند و آوای دل.

۴- تهیه آلبومی از موسیقی عرفانی ایران با همکاری سهیل ذوالفنون در امریکا تحت عناوین: کردبیات و سفر روحانی در سال ۱۳۷۰.

۵- چاپ و توزیع تجربیات ۳۵ ساله به صورت کتاب‌های آموزش موسیقی ایرانی در ۴ جلد به سال ۱۳۷۰.

۶- تألیف کتاب تجزیه و تحلیل موسیقی ایران بر اساس آثار درویش‌خان و مقایسه آن با ردیف موسیقی ایران به سال ۱۳۷۸.

۷- ارائه مقالات گوناگون در زمینه موسیقی ایران در نشریات ایرانی و خارجی.

۸- کتابی فنی در زمینه روش نوازندگی ذوالفنون در مقام شور، آماده چاپ.

۹- کتاب حاضر

۱۰- نوار گروهی بنام دولت عشق بر روی اشعار مولانا به سال ۱۳۷۸.

پیش‌گفتار

هر یک از شاخه‌های مختلف علوم می‌توانند ضمن حفظ موضوع، جنبه آموزشی نیز داشته باشند ولی بینشی که در فرهنگ ایران کمتر مورد عنایت و توجه بوده، پرورش ذهن است و اذهان را عادت بر این شده که به هر نوشته‌ای با دید آموزشی نگاه کنند. گرچه شرح مفصل این موضوع از حوصله کتاب خارج است ولی می‌توان مثالی در این زمینه آورد.

برای تعالی هنر و دسترسی به ارزش‌های والا و قوه تمییز، ذهن پرورش یافته لازم است، همانگونه که انجام کارهای سنگین فیزیکی، جسم توانمند و پرورش یافته می‌طلبد. ذهن پرورش یافته، زمینه را برای دریافت معانی و مفاهیم جدید مهیا می‌سازد. در تعالی هنر برخلاف تصور، فقط هنرمندان نیستند که نقش مؤثر دارند، بلکه مخاطبین هنر نیز بی‌آنکه خود بدانند در این حرکت سهیم هستند. مخاطبی که در برخورد با هنر به اندک اکتفا می‌کند و در جهت دسترسی به ارزش‌های والا کوششی ندارد و نگاه او بیشتر به جنبه‌های گذرا و سطحی موضوع است، طبعاً در حرکت تعالی هنر نمی‌تواند نقش مؤثر داشته باشد.

موضوع این کتاب نه تاریخچه موسیقی است، نه آموزش موسیقی و نه نقد و بررسی^۱ بلکه هدف آماده سازی زمینه ذهنی مخاطب در جهت شناخت و دریافت ارزش های والای هنر است. نظر به این که هنر در ابتدا یک ذهنیت است، لذا برای طی این راه و رسیدن به مقصود به موضوعاتی که جنبه ذهنی قوی دارند، مانند، روان شناسی، اساطیر و علوم غریبه، اشاره شده است که به ظاهر ارتباطی با هنر ندارند ولی در نتیجه گیری نهایی ما را یاری خواهند داد. در گفتار دوستانه این کتاب نه تنها قصد اثبات چیزی در میان نیست بلکه در بعضی موارد حتی ممکن است مخاطب خود بخود لزوم تجدید نظر در موضوعات تثبیت شده را نیز حس کند، بدون اینکه چیزی بر او تحمیل شده باشد. ممکن است بعضی از مطالب کتاب به ذائقه نسل گذشته و جوانان دیروز خوش نیاید، علت آنست که بررسی گذشته و ارزیابی های آن به کرات مورد بحث قرار گرفته و تکرار آنها در اینجا ضروری به نظر نمی رسد.

انگیزه تألیف کتاب پس از اجرای کنسرت های پژوهشی در سطوح دانشگاهی بوجود آمد،^۲ اجرای این گونه کنسرت های سال های متمادی، همراه با تجربه پنجاه ساله در کار اجرا و آموزش موسیقی نتایجی بدست داده است، از جمله اینکه مخاطبین موسیقی را از نظر برخورد با موضوع و برداشتی که از آن دارند عمده تاً به سه گروه

۱. البته در مورد تاریخچه موسیقی تنها بخشی را که در این پنجاه سال اخیر خود شاهد آن بوده و ارتباط مستقیم داشته ام عنوان شده است و برای آشنایی نسل امروز با فضای کلی شصت سال گذشته نیز رویدادهای مهم این دوران که در حرکت موسیقی ایرانی نقش مؤثر و مفید داشته اند بی فایده نیست، این رویدادها عبارتند از:

الف - تأسیس هنرستان موسیقی ملی با کوشش روح اله خالقی در سال ۱۳۳۸

ب - ورود موسیقی به دانشگاه تهران و دانشردن دانشکده موسیقی ۱۳۴۳

پ - تأسیس مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایرانی با کوشش دکتر داریوش صفوت ۱۳۵۰

ت - تشکیل کانون موسیقی جاووش با کوشش محمدرضا لطفی ۱۳۵۰

سایر فعالیت های موسیقی ایرانی در حول این چهار محور بوده است.

۲. منظور از کنسرت پژوهشی، تبادل احساس و اندیشه از طریق اجرای موسیقی و سخنرانی همراه با پرسش و پاسخ با مخاطبین است.

تفاوت می‌توانیم تقسیم کنیم:

۱- کسانی که خوب و بد موسیقی را تشخیص نمی‌دهند ولی به هر حال بر حسب عادت و غریزه به این نتیجه رسیده‌اند که وجود چیزی به عنوان موسیقی بهتر از نبودن آن است.

۲- کسانی که قوه تمییز دارند و خوب و بد موسیقی را می‌شناسند و موسیقی باب میل و سلیقه خود را از طرق گوناگون تهیه می‌کنند و ملیت و هویت برای آنها مهم نیست و بر این عقیده‌اند که موسیقی زبانی همگانی و بیانی جهانی است و مرز و بوم نمی‌شناسد.

۳- کسانی که علاوه بر شناخت موسیقی و معیارهای متعالی آن، یکنوع دل‌مشغولی و نگرانی از بابت آینده موسیقی ایران نیز همیشه با آنها همراه است. این نگرانی توأم با افسوس، بیشتر از آن جهت است که اندیشه‌های زیبای ادبی و هنری و عرفانی که در تاریخ کهن این مرز و بوم قوام یافته، چرا در فضای موسیقی ما متبلور نیست در حالیکه بار موسیقایی فرهنگ ما مستعد هرگونه تبلوری است، این گروه به قول سعدی، تمام همت خود را صرف نجات گلیم خود نمی‌کند، بلکه جهد می‌کند که بگیرد غریق را:

صاحب‌دلی ز مدرسه آمد به خانقاه بشکست صحبت اهل طریق را
گفتند میان عالم و عارف چه فرق بود تا اختیار کردی از آن این فریق را؟
گفت آن گلیم خویش بدر می‌برد ز موج و این جهد می‌کند که بگیرد غریق را

اتفاقاً مخاطب اصلی ما در این کتاب همین گروه سوم‌اند که هم در زمینه شناخت موسیقی قوه بهتر دارند و هم دل و جان‌شان نگران رسیدن اهداف بالاتر و ارزش‌های والا است، یعنی ضمن اینکه شنونده موسیقی هستند، هدفی را هم تعقیب می‌کنند که این موضوع خیلی مهم است و منظور از نقش مخاطب در تعالی هنر و دسترسی به ارزش‌های والا همین است. چون وقتی که بین هنرمند متعهد و مخاطب او همسویی و

همگامی وجود داشته باشد به مرور زمان می‌توان راهی برای رسیدن به یک موسیقی خوب، با ارزش‌های والا پیدا کرد به شرط اینکه نکات زیر را هم در نظر داشته باشیم:

۱- همانطور که در متن کتاب نیز اشاره شده، هنر فقط پدیده‌ها و خلاقیت‌های هنری نیست. جلوتر از خلاقیت، ذهنیت است که خلاقیت را به دنبال خود می‌آورد، بنابراین وقتی صحبت از تعالی هنر و یا نزول آن به میان است، باید قبل از هر چیز ذهنیت را در نظر داشته باشیم. تعالی هنر یعنی تعالی ذهن هنرمند و ذهن مخاطب هنر، ولی نکته این است که برای آشنایی بیشتر با معیارهای درست در هنر، ذهن را در چه جهت باید پرورش داد؟

موضوع کتاب در حقیقت ارانه همین راه است، اما توجه به این نکته نیز لازم است که هنر موضوعی است ظریف و پیچیده. بنابراین نمی‌توان انتظار داشت که مانند علوم تجربی، الگوها و روش‌های قالبی (از پیش ساخته‌شده) چراغ این راه باشند.

بارها این سؤال پیش آمده که برای حرکت درست این موسیقی چه باید کرد، و قتی که می‌گوییم باید اندیشه‌ها را پرورش داد، قدوی عقب می‌کشند. گویی تفکر و اندیشه را برای هنر ضروری نمی‌دانند.

این نه داعیه ما است و نه باید انتظار خواننده این کتاب باشد که با خواندنش اتفاقی سریع و چشم‌گیر در فضای موسیقی ایرانی رُخ دهد، تنها انتظاری که از مطالعه این کتاب می‌رود اینست که بر قضاوت و ارزیابی‌های هنرنگامی جدید حاکم شود، تا انشاءالله با بکارگیری ذهنیت جدید و با گذشت زمان، با ریتمی ملایم و معقول، بتوانیم به بهره‌گیری‌های لازم برسیم، انشاءالله.

لازم به تذکر است که در لابه لای متن کتاب گاهی به جملات و یا موضوعاتی کوتاه برمی‌خوریم که با شکل □ علامت‌گذاری شده است. این مطالب با موضوع اصلی کتاب مرتبط نیست و معمولاً جنبه طنز و خاطره دارد و یا سخنی ارزشمند از بزرگان است که به منظور ایجاد تنوع از آن استفاده شده است.